

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De Geschiedbibel van Sebastian Franck

Paul, H.J.; Anrooij, W. van; Hoftijzer, P.G.

Citation

Paul, H. J. (2023). De Geschiedbibel van Sebastian Franck. In W. van Anrooij & P. G. Hoftijzer (Eds.), *Tot publijcque dienst der studie* (pp. 80-81). Hilversum: Verloren.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3618257>

Version: Accepted Manuscript

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3618257>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Gepubliceerd in Wim van Anrooij en Paul Hoftijzer (red.), *Tot publicque dienst der studie: boeken uit de Bibliotheca Thysiana* (Hilversum: Verloren, 2023), 80-81.

De *Gesichtbibel* van Sebastian Franck

Sebastian Franck, *Chronica, tijtboeck ende gheschiet bibel, van aenbegin der werelt, tot den jare M. D. XXXVI. verlengt. Waer in beyde Godt ende des werelts loop, handel, aert, woort, werck, doen ende laten, ghesien ende begrepen wort [...]. Mitsgaders [...] het Wereltboeck [...]* ([’s-Gravenhage]: [Aelbrecht Hendricksz], 1595), 2°. Thysia 785.

In de annalen van de historische wetenschap staat de *Gesichtbibel* (1531) van Sebastian Franck (1499-1542) niet te boek als een werk dat uitmunt in kritische zin. Zo velde Eduard Fueter in 1911 het niet malse oordeel dat historici van de geschiedschrijving met een gerust hart aan Franck voorbij kunnen gaan. De zestiende-eeuwse auteur had slechts herhaald wat kroniekschrijvers vóór hem al hadden gezegd ‘und übertraf dabei seine Vorgänger, wenn möglich, noch an Kritiklosigkeit, Formlosigkeit and Flüchtigkeit der Arbeit’. Zou hiermee het laatste woord over de verdiensten van Francks *Gesichtbibel* zijn gesproken, dan zou het verrassend mogen heten dat Johannes Thysius in 1650 bereid was vier gulden neer te tellen voor een exemplaar van dit boek.

Het feit dat de aankoop een Nederlandse vertaling betrof, gedrukt in 1595 bij Aelbrecht Heyndrickszoon in ’s-Gravenhage, geeft evenwel te denken. Als drukkers het aandurfd en een vertaling in folioformaat op de markt te brengen, moet er een publiek van Nederlandse lezers hebben bestaan dat Franck met andere ogen las dan Fueter. Bovendien had deze vertaling, vervaardigd door Jan Gailliart, al een geschiedenis: zij was in 1563 verschenen in Emden en twintig jaar later herdrukt in Delft en Leiden. Daar komt nog bij dat de *Gesichtbibel* niet het enige boek van Franck was dat in Nederlandse vertaling op de markt kwam. Tussen 1558 en 1621 verschenen maar liefst zeventien titels van Franck in het Nederlands. ‘Ik vraag mij af’, merkt Bruno Becker daarbij op, ‘of er een enkel buitenlandsch schrijver is, wier voortbrengsels in zulken grooten getale [...] in het Nederlandsch vertaald zijn. Als ik mij niet vergis, moeten zelfs Luther en Calvijn het tegen Franck afleggen.’

Wat maakte Franck dan zo’n bijzondere auteur en zijn *Chronica, tytboeck en gheschiet bibel* tot een werk dat Thysius in zijn collectie niet wilde missen? Zoals Cornelis Augustijn en Theo Parmentier hebben aangetoond, vond de Duitse theoloog, humanist en mysticus in de laat-zestiende- en vroeg-zeventiende-eeuwse Nederlanden gehoor onder een breed spectrum van religieuze lezers voor wie de Kerk als instituut van ondergeschikt belang was. Het spirituele, anti-institutionele christendom dat Franck voor ogen stond, raakte aan doperse idealen als die van Menno Simons en, in bredere zin, aan een piëtistische voorkeur voor ‘innerlijk’ geloof boven ‘uiterlijke’ instituties als de Kerk, de ambten en de sacramenten.

Al was Thysius te rechtzinnig gereformeerd om deze idealen te kunnen onderschrijven, hij zal zich hebben geïnteresseerd voor de felle kritiek die de *Geschiedbibel* had uitgelokt. Aanstoot had vooral de zogeheten ‘ketterkroniek’ gegeven: een opsomming van kerkelijke kettervervolgingen, teruggaand op de *Catalogus haereticorum* (1522) van Bernhard van Luxemburg, waarin Franck het vrijmoedig had opgenomen voor allerlei vrome kettters en de stelling had betrokken dat vervolging van heterodoxe gelovigen zélf een christelijke ketterij is. Zowel Luther als Melanchthon had zich van deze voorstelling van zaken gedistantieerd. Erasmus, die zijn naam had teruggevonden in Francks ketterkroniek, had zich zelfs formeel beklaagd bij het stadsbestuur van Straatsburg, met als gevolg dat de auteur gevangen was gezet, om vervolgens met vrouw en kinderen uit de stad te worden verbannen.

Helpt deze *réputation scandaleuse* al te verklaren waarom de *Geschiedbibel* zijn weg vond naar menige geleerdenbibliotheek, daar komt bij dat Thysius in zijn theologische verzameling nadrukkelijk ruimte wilde bieden aan marginale stemmen. Zoals Paul Hoftijzer betoogt: Thysius streefde ernaar een collectie op te bouwen ‘waarin de standpunten van diverse godsdienstige stromingen vertegenwoordigd waren’. Dit blijkt wel uit het feit dat niet alleen Franck, maar ook een radicale doperse auteur als David Joris in de *Bibliotheca Thysiana* is vertegenwoordigd.

Zo kwam de *Chronica, tytboeck en gheschiet bibel* in Leiden terecht, naar het zich laat aanzien niet vanwege zijn historiografische kwaliteiten, maar als veelbesproken bijdrage aan een zestiende-eeuws debat over thema’s – leer en leven, geest en gestalte, zichtbare kerk en onzichtbaar lichaam van Christus – die in Thysius’ dagen, halverwege de zeventiende eeuw, aan relevantie nog weinig hadden ingeboet.

Herman Paul

Literatuur

- C. Augustijn en T. Parmentier, ‘Sebastian Franck in den nördlichen Niederlanden 1550 bis 1600’, in J.D. Müller (red.), *Sebastian Franck (1499-1542)* (Wiesbaden: Harrassowitz, 1993), pp. 303-318.
- B. Becker, ‘Nederlandsche vertalingen van Sebastiaan Franck’s geschriften’, *Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis*, 21 (1928), pp. 149-160.
- P.G. Bietenholz, ‘How Sebastian Franck taught Erasmus to speak with his radical voice’, *Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance*, 62 (2000), pp. 233-248.
- Y. Dellsperger, *Lebendige Historien und Erfahrungen: Studien zu Sebastian Francks ‘Chronica Zeitbuoch vnnd Geschichtbibell’ (1531/1536)* (Berlijn: Erich Schmidt, 2008).
- P. Hayden-Roy, *The inner word and the outer world: A biography of Sebastian Franck* (New York: Peter Lang, 1994).